

 [instagram.com/publikpraktikum](https://www.instagram.com/publikpraktikum)

 [facebook.com/publikpraktikum](https://www.facebook.com/publikpraktikum)

www.publikpraktikum.rs

Naslov originala:

Alfie Kohn

Unconditional Parenting: Moving from Rewards and
Punishments to Love and Reason

Copyright © 2005 by Alfie Kohn

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2020

ZA IZDAVAČA:

Marko Sabovljević

UREDNIK:

Marina Sabovljević

PREVODILAC:

Uroš Nikolić

LEKTURA I KOREKTURA:

Maja Banjac Kesić

DIZAJN KORICE:

Siniša Subotić

ŠTAMPA:

Alpha print, Zemun

TIRAŽ:

1000

IZDAVAČ:

Publik praktikum

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

ALFI KON

**RODITELJSTVO
BEZ USLOVLJAVANJA**

Pohvale za Alfija Kona i
Roditeljstvo bez uslovljavanja

„*Roditeljstvo bez uslovljavanja* nateraće vas da razmislite, i to dobro, o vrsti odnosa koji želite da imate sa svojim detetom, o vašim prioritetima kao roditelja, i o tome kako da izbegnete brojne greške vaših prethodnika. Pred nama je nesumnjivo jedno od Konovih najubedljivijih i najvažnijih dela, nalik onima na koja nas je već navikao. Za svoje dobro, i za dobro svoje dece... pročitajte je!”

Ros V. Grin, autor knjige *Eksplzivno dete*

„Duhovito i tera na razmišljanje... ova poletna knjiga sigurno će pokolebati roditelje koji žele da šefuju. Ali oni koji traže alternativne metode za podizanje samouverene, voljene dece, oberučke će prihvatiti Konovu poruku.”

Publishers Weekly

„Ova knjiga ističe važan roditeljski princip: disciplinu više čini pravilan odnos sa detetom, nego pravilne tehnike ophođenja.”

Vilijam Sirs, *Knjiga o bebi i Knjiga o disciplini*

„Došlo mi je da podvučem svaku drugu rečenicu u *Roditeljstvu bez uslovljavanja*, za razliku, i za promenu, od većine drugih knjiga o podizanju dece. Dovoljno je zabavna da je možete brzo pročitati, ali je toliko nabijena intrigantnim idejama da ćete poželeti da usporite.”

Barbara Koloroso, autor knjige *Deca su vredna toga!*

„Dar za roditelje! Naoružan obimnim istraživanjem, Alfi Kon izlaže zlo nasleđeno iz široko prihvaćenih disciplinarnih praksi i nudi pregršt moćnih alternativa koje će omogućiti deci da do kraja razviju svoju osećajnu, brižnu i odgovornu stranu.”

Adel Faber, autor knjige *Kako govoriti da vas deca slušaju i slušati kada deca govore*

„Alfi Kon je ključna figura u američkom dijalogu u roditeljstvu. *Roditeljstvo bez uslovljavanja* veoma je važna knjiga koja može da izazove, podrži ili čak promeni našu perspektivu o ulozi roditelja.”

Majkl Gurijan, *Čudesni dečaci i Čudesne devojčice*

„Alfi Kon je ponovo uspeo: izabrao je temu (roditeljstvo) o kojoj se učilo i pisalo godinama, i na mudar način nam podesio sočiva kako bismo zaista jasno videli. On ne nabraja jednostavna pravila, već roditeljima pruža duboko razumevanje i stabilnu osnovu.”

Džo En Dik, autor *Devojčice će uvek biti devojčice*

SADRŽAJ

UVOD	11
1 USLOVNO RODITELJSTVO	19
2 PRUŽANJE I USKRAĆIVANJE LJUBAVI	30
3 PREVIŠE KONTROLE	47
4 ŠTETA OD KAZNI	60
5 GURANJE KA USPEHU	69
6 ŠTA NAS KOČI?	83
7 PRINCIPI RODITELJSTVA BEZ USLOVLJAVANJA	101
8 LJUBAV BEZ OBAVEZA	119
9 IZBORI ZA DECU	140
10 DETETOVO STANOVIŠTE	159
DODATAK • <i>Stilovi roditeljstva: značaj kulture, klase i rase</i>	176
NAPOMENE	185
ZAHVALNICE	207

*Koliko je samo zrnice humanosti
dragocenije od svih pravila na svetu.*

Žan Pijaže

UVOD

Čak i pre nego što sam dobio decu, znao sam da će roditeljstvo biti zahtevno, ali i zahvalno. Ali nisam *zaista* znao.

Nisam znao koliko iscrpljen čovek može postati, niti koliko se beznadežno može osećati, niti kako, taman kad pomisli da je do kraja istanjio svoje živce, uspe da iznađe novi snop živaca.

Nisam razumeo da razlog za vrisku vaše dece od koga komšije pomisle da treba da zovu socijalnu službu može biti to što ste poslužili pogrešnu vrstu paste za večeru.

Nisam shvatao da vežbe disanja kojima se majke podvrgavaju na časovima za trudnice počinju da se isplaćuju dugo nakon što dete zapravo izađe.

Nisam mogao da pretpostavim koliko će mi laknuti da čujem kako se i deca drugih ljudi bore sa istim problemima i reaguju na isti način kao i moja. (Još veće olakšanje donela je spoznaja da i drugi roditelji doživljavaju crne minute tokom kojih im se ne sviđa sopstveno dete, ili se pitaju da li je sve to vredno truda, ili im se po glavi motaju razne druge, neizrecivo užasne misli).

Poenta je da podizanje dece nije za slabiće. Moja žena kaže da je to test vaše sposobnosti da se nosite sa neredom i nepredvidljivošću – test za koji se ne možete pripremiti i čiji rezultati nisu uvek ohrabrujući. Zaboravite na „nuklearnu fiziku” ili „neurohirurgiju”: ako hoćemo da kažemo kako nešto nije toliko teško kao što izgleda, treba da kažemo „Hej, nije to roditeljstvo...”

Jedna od posledica ovih teškoća jeste da možemo doći u iskušenje da usmerimo svoju energiju na prevazilaženje dečjeg otpora i teranje da rade ono što im kažemo. Ako ne budemo oprezni, ovo može postati naš primarni cilj. Bićemo kao svi oni oko nas koji cene poniznost kod dece i, najviše od svega, vrednuju kratkoročnu poslušnost.

Pre nekoliko godina, na putu ka predavanju, sedeo sam u avionu čekajući da se otvori izlaz. Čim nas je zvučni signal obavestio da je bezbedno da ustanemo i pokupimo ručni prtljag, jedan od putnika

nagnuo se prema redu ispred sebe i čestitao roditeljima dečaka koji je tu sedeo. „Bio je toliko dobar tokom leta!” izjavio je putnik.

Razmislite na trenutak o ključnoj reči u ovoj rečenici. *Dobar* je pridev koji često nosi moralno značenje. Može biti sinonim za *etički* ili *častan* ili *saosećajan*. Međutim, kada su deca u pitanju, obično znači samo *tih*, ili možda *nije mi išao na živce*. Načuvši ovaj komentar, i u mom umu je zazvonio zvučni signal. Shvatio sam šta većina članova našeg društva najviše želi od dece: ne da budu brižna ili kreativna ili radoznala, već samo da se lepo ponašaju. „Dobro” dete, između ranog detinjstva i adolescencije, ne pravi previše problema nama odraslima.

U poslednjih nekoliko generacija, strategije za postizanje ovog rezultata su se promenile. Nekada su decu čekale oštre telesne kazne, dok ih danas teramo u svoju sobu ili, možda, nagrađujemo ako nas poslušaju. Ali nemojte mešati nova sredstva sa novim ciljevima. Cilj je i dalje kontrola, iako su metode za njegovo postizanje modernije. Ne dešava se to zato što nam nije stalo do dece. Jednostavno smo pritisnuti bezbrojnim prozaičnim pritiscima porodičnog života, te zatrpani potrebama da decu izvučemo iz kreveta, kade, automobila, ili ih u njih smestimo, nemamo vremena da zastanemo i procenimo ono što radimo.

Problem u teranju dece da rade ono što im kažemo jeste u tome što time dolazimo u konflikt sa drugim, ambicioznijim ciljevima koje za njih imamo.

Ovog popodneva, vaš glavni cilj može biti da vaš sin prestane da pravi rusvaj u supermarketu i prihvati da mu nećete kupiti veliku šarenu kutiju slatkiša prerusenu u žitarice za doručak. Ali treba kopati nešto dublje. U radionicama koje priređujem za roditelje volim da započnem ovim pitanjem: „Koji su vaši *dugoročni* ciljevi za vaše dete? Koja reč ili fraza najbolje opisuje kakvi želite da postanu kada porastu?”

Razmislite na trenutak kako biste odgovorili na to pitanje. Širom zemlje tražim od roditelja da navedu najvažnije dugoročne ciljeve za svoje dete, i dobijam neverovatno slične odgovore. Njihova lista je tipična: roditelji su rekli da žele da im deca budu srećna, uravnotežena, nezavisna, ispunjena, produktivna, samostalna, odgovorna, funkcionalna, blaga, promišljena, radoznala, samouverena i puna ljubavi.

Ono što je zanimljivo kod ove kolekcije prideva, i što nam može koristiti prilikom razmatranja prethodnog pitanja, jeste to što nas tera da se zapitamo da li je ono što radimo u skladu sa onim što zaista želimo. Hoće li moje svakodnevne navike pomoći mojoj deci

da izrastu u brižne ljude kakve želim da vidim? Hoće li ono što sam rekao detetu u supermarketu na bilo koji način doprineti da ono postane srećno i uravnoteženo i nezavisno i tako redom... ili će možda (uh!) moj način nošenja sa problemima *otežati* ovakav ishod? Ako je tako, šta treba da radim?

Ako vas previše plaši da zamislite kako će vaša deca izgledati u budućnosti, razmislite o onome što vam je zaista važno danas. Zamislite kako stojite na rođendanskoj zabavi ili u hodniku detetove škole. Iza ugla su dva roditelja koji ne znaju da ste tu. Čujete ih kako pričaju o... vašem detetu! Od svega što bi mogli da kažu, šta bi vam donelo najviše zadovoljstva?¹ Razmislite o reči ili rečenici koju biste posebno želeli da čujete. Verujem, i nadam se, da to nije: „Čoveče, to dete radi sve što mu se kaže i nikad ga ne čuješ.” Ključno pitanje, dakle, jeste da li se ponekad ponašamo kao da to zaista *jeste* ono o čemu najviše brinemo.

Pre gotovo dvadeset i pet godina, socijalni psiholog po imenu Elizabet Kagan pregledala je pregršt knjiga o roditeljstvu iz tog vremena i zaključila da u većini podržavaju „puko prihvatanje roditeljskih normi”, uz malo „ozbiljnog uzimanja u obzir detetovih potreba, osećanja ili razvoja”. Dominantna pretpostavka, dodala je, glasila je da želje roditelja „automatski postaju legitimne” te je jedino pitanje podložno diskusiji bilo kako zapravo decu naterati da rade šta god im se kaže².

Nažalost, do danas se nije promenilo mnogo toga. Svake godine u Sjedinjenim Državama bude objavljeno više od stotinu knjiga o roditeljstvu³, uz bezbrojne članke u specijalizovanim časopisima, i većina njih puna je saveta kako da deca odgovore na naša očekivanja, kako da ih nateramo da se pristojno ponašaju, kako da ih dresiramo kao da su kućni ljubimci. Mnogi vodiči takođe podržavaju suprotstavljanje deci i uspostavljanje naše moći – u nekim slučajevima eksplicitno otpisujući bilo kakvu sumnju koju možemo imati. Ovaj stav je očigledan čak i u naslovima nedavno objavljenih knjiga: *Ne bojte se discipline; Roditelji preuzimaju vođstvo; Roditelji preuzimaju kontrolu; Preuzeti vođstvo; Povratiti kontrolu; Kako disciplinovati svog predškolca – i osećati se dobro; Zato što sam ti majka, eto zašto; Poštovati slovo zakona; Roditeljstvo bez krivice; Odgovor je ne...* i tako redom.

Neke od ovih knjiga posredno se zalažu za staromodne vrednosti i metode („Zabrideće ti zadnjica kad ti se otac vrati kući”), dok se druge hvataju ukoštac sa novijim tehnikama („Svaka čast! Piškio si

1 Sve napomene nalaze se na kraju knjige. (Prim. autora)

u nošu, dušo! Sada možeš dobiti sličice!”) Ali ni u jednom slučaju se od nas ne traži da potvrdimo da je ono što tražimo od dece razumno, ili u njihovom najboljem interesu.

Takođe je tačno, kao što ste možda već primetili, da većina ovih knjiga nude predloge koji nisu, da tako kažemo, previše od koristi, čak iako su ponekad praćeni komično nerealnim dijalozima između roditelja i dece koji treba da pokažu njihovu učinkovitost⁴. Čitanje o tehnikama koje dokazano nisu efektivne može biti naporno, ali mnogo je opasnije kada se knjige uopšte ne potrudu da zapitaju: „Šta za nas znači *efektivno*?” Ako ne uspemo da spoznamo svoje ciljeve, ostaju nam tehnike koje jedino mogu da navedu decu da urade ono što im se kaže. To znači da smo fokusirani samo na ono što nama najviše odgovara, ne na ono što njima treba.

Još nešto o vodičima za roditelje: većina nudi savete zasnovane isključivo na autorovim mišljenjima, uz pažljivo odabrane anegdote koje će podržati njegovo ili njeno stanovište. Vrlo retko se pominje šta istraživanja imaju da kažu o pomenutim idejama. Moguće je, zapravo, pročešljati čitavu policu roditeljske literature u lokalnoj knjižari i ne primetiti količinu naučnog istraživanja uloženu u različite pristupe roditeljstvu.

Jasno mi je da su neki čitaoci skeptični prema onome što „studije pokazuju”, i to s pravom. Pre svega, ljudi koji se razbacuju ovom frazom često ne otkrivaju o kakvim studijama govore, a kamoli kako su izvedene ili koliko su zapravo značajni njihovi rezultati. I ponovo se vraćamo do onog neugodnog pitanja – ako istraživač tvrdi da je način X delotvorniji od načina Y, odmah treba da pitamo: „Šta tačno misliš kada kažeš *delotvorno*? Tvrdiš da će deci biti bolje, psihološki gledano, ako primenimo način X? Hoće li više brinuti na posledice koje njihovi postupci imaju na druge ljude? Ili X samo dovodi do bezumne poslušnosti?”

Neke stručnjake, kao i neke roditelje, zanima samo drugo pitanje. Za njih, uspešna strategija je sve što će naterati decu da prate uputstva. Fokus je, drugim rečima, ograničen na način kako se deca *ponašaju*, bez obzira na ono što osećaju prema datom zahtevu, ili šta misle o osobi koja je uspela da ih natera da se ponašaju na određeni način. Ovo je prilično nepouzdan način za merenje vrednosti roditeljskih intervencija. Dokazano je da čak i disciplinske tehnike koje „deluju” često budu manje uspešne kada se mere smislenijim kriterijumima. Posvećenost dece datom ponašanju često je površna, i stoga je njihova poslušnost kratkog veka.⁵

Ali to nije sve. Vrednovanje strategija prema tome koliko teraju decu da slušaju nije jedina greška: poslušnost, zapravo, nije uvek poželjna. Postoji i nešto što se zove previše lepo ponašanje. Jedna studija je, na primer, pratila decu u Vašingtonu do pete godine života i otkrila da je „često slaganje sa roditeljskim stavovima ponekad povezano sa neprilagođenošću.” Isto tako, „određeni nivo otpora roditeljskom autoritetu” može biti „pozitivan znak”. Drugi par psihologa koji je pisao za *Žurnal abnormalne dečje psihologije* opisao je uznemirujući fenomen nazvan „kompulsivnom poslušnošću”, gde decu strah od roditelja tera da rade sve što im se kaže – smesta i bez razmišljanja. Mnogi terapeuti takođe su komentarisali emocionalne posledice preterane želje da se udovolji roditeljima i da se oni poslušaju. Istakli su da izuzetno poslušna deca rade ono što roditelji žele i postaju ono što roditelji žele, ali često po cenu gubitka svesti o sebi.⁶

Može se reći da disciplina ne pomaže deci uvek da postanu samodisciplinovana. Ali čak ni taj cilj nije toliko važan. Nije nužno bolje da deca prihvate naše želje i vrednosti i ponašaju se kako želimo čak i kada nismo u blizini. Nametanje prihvatanja – ili samodiscipline – može dovesti do daljinskog upravljanja decom. To je samo moćnija verzija poslušnosti. Velika je razlika, na kraju krajeva, između deteta koje radi nešto jer veruje da je to ispravno i onoga koje to radi jer je naterano. Prihvatanje naših vrednosti od strane dece nije isto kao i pomaganje da razviju sopstvene vrednosti.⁷ I dijametralno je suprotno cilju da od dece postanu nezavisni mislioci.

Većina nas, ubeđen sam, zaista želi da naša deca misle svojom glavom, da budu samouverena i moralno odvažna... kada su sa prijateljima. Nadamo se da će se suprotstaviti siledžijama i odupreti se pritisku vršnjaka, naročito kada se radi o seksu i drogama. Ali ako nam je važno da nam deca ne budu „žrtve ideja drugih”, moramo ih obrazovati da „misle svojom glavom o svim idejama, uključujući i ideje odraslih.”⁸ Ili, s druge strane, ako potenciramo na poslušnosti u svom domu, možemo dobiti decu koja će se slagati sa svim što im se kaže i van kuće. Autor Barbara Koloroso primetila je da je često čula roditelje tinejdžera kako se žale: „Bio je tako dobro dete, tako pristojno, poslušno, lepo obučeno. A vidi ga sad!” Na ovakve žalbe odgovarala je na sledeći način:

Od rane mladosti oblačio se onako kako ste mu vi govorili da se oblači; ponašao se kako ste mu govorili da se ponaša; govorio je stvari koje ste vi tražili. Slušao je kako mu neko drugi govori šta da radi... nije se promenio. I dalje sluša kako

mu neko drugi govori šta da radi. Problem je što to više niste vi, već njegovi vršnjaci.⁹

• • •

Što više razmišljamo o dugoročnim ciljevima za našu decu, stvari postaju sve komplikovanije. Svaki cilj može postati upitan ako ga izdvojeno razmatramo: malobrojne osobine su toliko važne da prihvatimo da žrtvujemo sve ostalo zarad njihovog ispunjenja. Možda je mudrije pomoći deci da uspostave ravnotežu između suprotstavljenih parova osobina, kako bi postala samostalna *ali takođe* brižna, ili samouverena *ali i* spremna da prihvate sopstvena ograničenja. Takođe, neki roditelji mogu insistirati da im je najvažnije da deci pomognu da odrede i dostignu svoje ciljeve. Ako nam to ima smisla, onda moramo biti spremni i na mogućnost da će izabrati ili prihvatiti vrednosti koje se razlikuju od naših.

Naše razmišljanje o dugoročnim ciljevima može nas odvesti u raznim smerovima, ali ono što želim da naglasim je da kako god razmišljali o tim ciljevima, treba o njima često da razmišljamo. Treba da budu naš oslonac, ako ni zbog čega drugog, onda da nas izvuku iz živog peska svakodnevnog života i konstantnog iskušenja da radimo šta god je potrebno kako bismo postigli poslušnost. Kao roditelj dvoje dece, dobro sam upoznat sa frustracijama i izazovima koje taj posao donosi. Ponekad moje strategije ne uspevaju, ponekad me strpljenje izda i samo želim da deca urade ono što im kažem. Teško je videti širu sliku dok mi dete vrišti nasred restorana. Isto tako, teško je setiti se kakvi *sami* želimo da budemo kada smo usred teškog dana, ili dok nas privlače manje plemeniti impulsi. Teško je, ali je i dalje vredno.

Neki ljudi racionalizuju svoje postupke odbacujući značajnije ciljeve (biti dobra osoba, ili vaspitati dete da bude dobra osoba) jer su „idealistički”. Ali to samo znači da imamo ideale, a bez njih je malo šta na ovom svetu vredno. Takođe, ne znači da nisu „nepraktični”. Uistinu, postoje kako pragmatični tako i moralni razlozi da se fokusiramo na dugoročne ciljeve umesto na trenutne rezultate, da shvatimo šta je našoj deci potrebno, ne šta od njih zahtevamo, i da sagledamo kompletno dete, ne samo njegovo ponašanje.

U ovoj knjizi govoriću zašto ima smisla odmaći se od uobičajenih strategija rada *na* deci i približiti se strategijama za rad *sa* njima. Tačno je da su mnogi ljudi, odrasli isto kao i deca, skloni radu na drugima. Ali nije dovoljno odgovoriti da „tako svet funkcioniše” kada kritikujemo sistem nagrađivanja i kažnjavanja. Ključno pitanje jeste

kakve osobe želimo da stvorimo od svoje dece, želimo li da prihvataju stvari kakve jesu, ili da pokušaju da ih poboljšaju.

Ovakav pristup je subverzivan. Kosi se sa ustaljenim savetima o podizanju dece koje dobijamo, i preispituje kratkovidno nastojanje da ih nateramo da igraju kako mi sviramo. Neki od nas moraće da preispitaju mnoge svoje postupke, kao i sve što im je rađeno dok su bili mlađi.

Tema ove knjige nije samo disciplina već, u širem smislu, način na koji se ponašamo prema svojoj deci, šta o njima mislimo i osećamo. Njena namena je da vas ponovo poveže sa vašim najboljim instinktima i utvrdi ono što je zaista važno, nakon što se obuku pidžame, nakon što se završi domaći, nakon što su bratske svađe konačno umirene. Njena svrha je da vas natera da preispitate vaša osnovna predubedenja o odnosima roditelja i dece.

Najvažnije od svega, ova knjiga nudi praktične alternative taktikama koje ponekad želimo da primenimo kako bismo doveli decu u red ili ih pogurali ka uspehu. Verujem da ove alternative imaju izgleda da pomognu našoj deci da izrastu u dobre ljude, *dobre* u najširem smislu reči.

1

USLOVNO RODITELJSTVO

Ponekad sam se tešio misliti da će moja deca, bez obzira na sve greške koje sam pravio (i koje i dalje pravim) kao roditelj, ispasti dobra iz prostog razloga što ih zaista volim. Na kraju krajeva, ljubav leči sve rane. Ljubav je sve što vam treba. Ljubav znači da ne morate da se izvinjavate jer ste tog jutra u kuhinji izgubili živce.

Ova utešna misao zasnovana je na ideji da postoji nešto što se zove *roditeljska ljubav*, opipljiva supstanca koju možete davati deci u manjim ili većim količinama (veće je, naravno, bolje). Ali šta ako je ova pretpostavka zapravo užasno pojednostavljivanje? Šta ako postoje različiti načini voljenja deteta, koji nisu podjednako privlačni? Psihoanalitičar Alis Miler jednom je primetila da je moguće voleti dete „duboko – ali ne na način na koji je detetu potrebno.” Ako je bila u pravu, pitanje nije samo da li, i koliko, volimo svoju decu. Pitanje je i *kako* ih volimo.

Jednom kad to shvatimo, možemo dosta brzo sastaviti dugačak spisak različitih tipova roditeljske ljubavi, zajedno sa sugestijama o njihovom redosledu. Ova knjiga razmatra jednu od tih razlika – preciznije, razliku između voljenja dece zbog *onoga što rade* i voljenja dece zbog *onog što jesu*. Prva vrsta ljubavi podrazumeva uslovljavanje, odnosno mora da se zaradi načinima koje mi smatramo podešnim ili dosezanjem naših standarda. Druga vrsta ljubavi je *bezu-slovna*: ne zavisi od toga kako se deca ponašaju, da li su uspešna, ili vaspitana, ili bilo šta drugo.

Želim da odbranim ideju roditeljstva bez uslovljavanja na osnovama suda vrednosti i predviđanja. Sud vrednosti znači, veoma jednostavno, da deca ne bi trebalo da moraju zaraditi naše odobravanje. Trebalo bi da ih volimo, kako moja prijateljica Debora kaže, „bez nekog posebnog razloga”. Takođe, deca ne treba samo da veruju da ih volimo bezuslovno, već treba i da se *osete* voljenima na taj način.

Predviđanje, sa druge strane, znači da će voljenje bez uslovljavanja imati pozitivan efekat. Da to nije samo moralno ispravan izbor, već i mudar izbor. Decu treba voleti onakve kakva su, zbog onoga što jesu. Kada se to desi, moći će da prihvate sebe kao fundamentalno dobre ljude, čak i kada zabrljaju ili podbace. Kada ispune ovu osnovnu potrebu, slobodnija su da prihvate druge i da im pomognu. Bezuslovna ljubav je, ukratko, deci neophodna kako bi procvetala.

Ipak, mi kao roditelji često podležemo postavljanju uslova za sopstveno odobravanje. Pritom smo vođeni kako načinom na koji smo odgajani, tako i stvarima u koje smo naučili da verujemo. Može se reći da smo uslovljeni da postavljamo uslove. Koreni ovakvog senzibiliteta zavukli su se duboko u tlo američke svesti. Zapravo, *bezu-slovno* prihvatanje čini se retkim i u vidu ideala: internet pretraga pojma *bezuslovno* najčešće vodi do diskusija o religiji ili kućnim ljubimcima. Očigledno je da je mnogima teško da zamisle ljubav među ljudima bez jasnih odrednica.

Za decu, neke od tih odrednica vezane su za *lepo ponašanje*, a neke za *dostignuća*. Ovo poglavlje, zajedno sa naredna tri, istraživaće probleme u ponašanju sa posebnim osvrtom na način na koji mnoge popularne strategije teraju decu da se osele prihvaćenom tek kad se ponašaju onako kako mi zahtevamo. U petom poglavlju ćemo zatim videti kako neka deca zaključuju da roditeljska ljubav zavisi od rezultata: na primer, u školi ili sportu.

U drugom delu knjige daću konkretne sugestije kako prevazići ovakav pristup i ponuditi nešto sličnije vrsti ljubavi koja je našoj deci potrebna. Ali najpre bih želeo da ispitam širi smisao roditeljstva sa uslovljavanjem: na kakvim je pretpostavkama zasnovano (za razliku od bezuslovnog), i kako zapravo utiče na našu decu.

Dva načina za podizanje dece: zasnovano na pretpostavkama

Moja ćerka Abigejl prolazila je kroz prilično težak period nekoliko meseci nakon svog četvrtog rođendana, što može imati veze sa dolaskom rivala. Prestajala je da sluša, sve češće je zvučala ljuto, vrištala ili trupkala nogama. Jedne večeri obećala je da će odmah posle večere otići na kupanje. Nije ispunila obećanje – i kada sam je na to podsetio, počela je da urla toliko da je probudila svog mlađeg brata. Kada sam je zamolio da se stiša, počela je da urla još glasnije.

Pitanje glasi: jednom kada su se stvari smirile, da li je trebalo da supruga i ja nastavimo uobičajenu večernju rutinu koja je podrazumevala ušuškavanje i čitanje priče? Princip uslovljavanja kaže ne: ako bismo nastavili sa uobičajenim aktivnostima, zapravo bismo nagrađivali njeno neprihvatljivo ponašanje. Takve aktivnosti trebalo bi odložiti i saopštiti joj, nežno ali strogo, kakve su „posledice” njenih postupaka.

Ovaj sled događaja poznat je većini ljudi i u skladu je sa savetima brojnih priručnika za roditelje. Štaviše, priznajem da je i meni zazvučao zadovoljavajuće jer je Abigejlino prkošenje zaista počinjalo da me iritira. Meni kao roditelju pružio bi osećaj ovladavanja situacijom, a njoj bi pokazao da joj nije dozvoljeno da se tako ponaša. Ponovo bih preuzeo kontrolu.

Međutim, princip bez uslovljavanja kaže da se treba odupreti iskušenju, i da zapravo treba da se ušuškamo pokraj deteta i pročitamo mu priču za laku noć, kao i obično. Ali to ne znači da jednostavno treba da ignorišemo ono što se dogodilo. Roditeljstvo bez uslovljavanja ne znači da decu treba pustiti da rade šta hoće. Veoma je važno (kad oluja prođe) naučiti ih i zajedno promisliti o svemu – što smo i uradili nakon što smo joj pročitali priču. Bilo koja lekcija koju smo hteli da joj usadimo lakše će se primiti jednom kad dete shvati da naša ljubav prema njoj nije pomućena njenim prethodnim postupcima.

Svaki od ovih stilova roditeljstva počiva na različitim modelima mišljenja u pogledu psihologije, dece, čak i ljudske prirode. Uslovni (kondicionalni) princip blisko je povezan sa školom mišljenja poznatom pod nazivom bihevizizam, koji se često dovodi u vezu sa pokojnim B. F. Skinnerom. Njegova najznačajnija karakteristika, kao što samo ime kaže, jeste da se fokusira isključivo na ponašanje. Sve što je važno u vezi sa ljudima počiva na onome što se može videti i izmeriti. Strah ili želja ne mogu se videti, stoga je bolje koncentrisati se na ono što ljudi *rade*.

Takođe, veruje se da sva ponašanja počinju i prestaju, pojačavaju se ili slabe samo na osnovu naše „primene”. Bihevizisti pretpostavljaju da se sve što radimo može objasniti time bivamo li zbog naših postupaka nagrađeni, bilo prirodnim putem ili namerno. Ako je dete prijatno prema roditelju, ili hoće da podeli slatkiš sa drugarom, veruje se da je to isključivo jer je u prošlosti doživljavalo prijatne trenutke usled takvog ponašanja.

Ukratko: spoljašnje sile, odnosno ono čime smo ranije bili nagrađeni (ili kažnjeni) zbog svojih postupaka utiču na naše ponašanje – a

naše ponašanje je suma onoga što smo. Čak i oni koji nikada nisu pročitali nijednu Skinnerovu knjigu prihvataju ovakve pretpostavke. Kada roditelji i učitelji konstantno pričaju o dečjem „ponašanju“, ponašaju se kao da je jedino bitno ono što se vidi na površini. Nije bitno ko su deca zapravo, šta misle ili osećaju ili traže. Zaboravite na motive i vrednosti: ideja je samo promeniti ono što deca rade. Iz ovoga, naravno, proizilaze tehnike disciplinovanja čija je jedina svrha naterati decu da se ponašaju (ili da prestanu da se ponašaju) na određeni način.

Konkretniji primer svakodnevnog biheviorizma: možda ste sreli roditelje koji teraju svoju decu da se izvine nakon što su uradili nešto zlobno ili loše. („Možeš li da se izviniš?”) O čemu se ovde radi? Da li roditelji pretpostavljaju da će izgovaranjem ove rečenice deci na magičan način zaista *biti* žao, uprkos tome što svi dokazi govore suprotno? Ili, još gore, ne mare da li je detetu zaista žao zato što je iskrenost irelevantna i sve što je važno jeste izreći odgovarajuće reči? Kompulsivna izvinjenja uglavnom treniraju decu da govore ono što ne misle; drugim rečima, da lažu.

Međutim, ovo nije jedinstvena pojava. Ovo je samo jedan od brojnih mogućih primera kako razmišljanje po Skinneru, odnosno briga isključivo o ponašanju, sužava naše razumevanje dece i izobličava način na koji se prema njima odnosimo. Slične principe vidimo i u programima namenjenim da nauče decu da sama odlaze na spavanje, ili da samostalno koriste nošu. Sa stanovišta ovih programa, nije važno *zašto* dete jeca u mraku. Možda je uplašeno ili se dosađuje ili je usamljeno ili gladno ili nešto drugo. Takođe, razlog zbog kog dete ne želi da piški u toaletu kada mu roditelji narede nije važan. Stručnjaci koji nude recepte za „učenje” dece da sama odlaze u krevet, ili koji nam predlažu da nudimo zvezdice, čokoladice ili pohvale za piškenje u nošu, ne brinu za misli, osećanja ili namere koje stoje iza ponašanja, već samo za ponašanje. (Mada nisam pribegao brojanju neophodnom da testira moju teoriju, usuđujem se da predložim sledeće pravilo: vrednost knjige o roditeljstvu dijametralno je suprotna broju ponavljanja reči *ponašanje* u tekstu.)

Vratimo se Abigejl. Roditeljstvo sa uslovljavanjem pretpostavlja da će je čitanje priče ili bilo kakvo izražavanje ljubavi samo ohrabriti da ponovo pobesni. Naučiće da je u redu probuditi bebu i odbijaće da uđe u kadu zato što će protumačiti našu naklonost kao ohrabrenje za svoje postupke.

Roditeljstvo bez uslovljavanja posmatra ovu situaciju, kao i čitav ljudski rod, veoma drugačije. Za početak, traži od nas da prihvatimo

da razloži za Abigejline postupke potiču više „iznutra” nego „spolja”. Oni ne moraju nužno biti objašnjeni mehaničkim putem, posmatranjem spoljnih sila kao što su pozitivni odgovori na njeno pređašnje ponašanje. Možda je muče strahovi koje nije u stanju da imenuje, ili frustracije koje ne zna kako da izrazi.

Roditeljstvo bez izražavanja pretpostavlja da su ponašanja samo spoljašnji izraz misli i osećanja, namera i potreba. Ukratko, *nije važno samo ponašanje, već i dete koje ga primenjuje*. Deca nisu ljubimci koje treba dresirati, niti su računari programirani da odgovore na unos podataka. Reaguju na jedan, umesto na drugi način, iz više različitih razloga, od kojih je neke teško međusobno razlikovati. Ipak, ne možemo ih ignorisati i odgovarati isključivo na efekte (odnosno, ponašanja). Zapravo, svaki od tih razloga verovatno iziskuje potpuno drugačije delovanje. Ako se, recimo, ispostavi da je Abigejl bila prkosna jer je brinula da posvećujemo previše pažnje njenom mlađem bratu, onda se moramo pozabaviti time, ne samo iskoreniti način na koji izražava strah.

Uporedo sa našim naporima da razumemo i obradimo specifične razloge za specifična ponašanja, javlja se jedan preovlađujući imperativ: Abigejl mora znati da je volimo, šta god da se desi. Zapravo, *naročito* je važno da joj iste večeri omogućimo da legne pored nas, da iz naših postupaka shvati da naša ljubav prema njoj nije uzdrmana. To će joj pomoći da pregura loš period.

U svakom slučaju, bilo kakvo nametanje kazne neće dovesti do rezultata. Verovatno će je samo ponovo rasplakati. A čak i ako bismo uspeli da je privremeno utišamo, ili da je sprečimo da izrazi svoja osećanja u strahu da će nas time udaljiti od sebe, sveukupni ishod neće biti pozitivan. Ovo je tačno jer se ne bavi onim što se dešava u Abigejlinoj glavi; takođe, bilo kakvo nastojanje da je naučimo lekciju shvatiće kao uskraćivanje roditeljske ljubavi.

Uopšteno govoreći, dete će postati nesrećno, osećaće se usamljeno i bez podrške. Konkretno govoreći, naučićemo ga da je voljeno samo kada se ponaša onako kako mi želimo. Dostupna istraživanja, koja ću uskoro predstaviti, čvrsto veruju da ovakav stav samo pogoršava stvari.

Dok sam tokom godina razmišljao o ovim problemima, shvatio sam da roditeljstvo sa uslovljavanjem ne može biti sasvim objašnjeno biheviorizmom. Još nešto se ovde dešava. Zamislite sledeću situaciju: dete viče, vidno uznemireno, a kada se smiri, njen tata je zagrl i čita joj priču o *Žabi i princu*. Glasnogovornici uslovljavanja reći će: „Ne,

ne, ne, samo ohrabrujete njeno nepristojno ponašanje! Učite je da je u redu biti bezobrazan!"

Ovakva interpretacija nije puka pretpostavka o onome što deca uče iz određenih situacija, niti *kako* uče. Ovim tumačimo vrlo nezavidan stav prema deci i, u širem smislu, ljudskoj prirodi. Pretpostavljamo da će deca zloupotребiti naše poverenje čim im se ukaže i najmanja prilika. Dajte im prst, uzeće vam celu ruku. Izvući će najgore zaključke iz problematičnih situacija (umesto „svakako će me voleti” pomisliće „Jej! Dozvoljeno mi je da pravim probleme!”) Naše prihvatanje protumačiće kao dozvolu da se ponašaju sebično, zahtevno, pohlepno ili bezobzirno. Može se reći i da je princip uslovljavanja zasnovan na duboko ciničnoj pretpostavci da prihvatajući decu onakvom kakva jesu dozvoljavamo da se ponašaju loše, zato što su deca loša.¹

Za razliku od toga, bezuslovni princip počinje podsećanjem da Abigejlina namera nije bila da se ja osećam bedno. Nije zlobna. Pokušava da mi kaže da nešto nije u redu, na jedini način koji ume. Možda se radi o nečemu što se upravo desilo, ili možda na površinu izbijaju traume koje su dugo tinjale. Ovakav pristup podrazumeva određenu stopu poverenja u decu i izaziva pretpostavku da će izvući pogrešnu lekciju iz našeg ponašanja, ili da će *uvek* želeti da se ponašaju loše ako veruju da će proći nekažnjeno.

Ovakva perspektiva nije romantična niti nerealna, nije poricanje činjenice da deca (i odrasli) ponekad rade loše stvari. Deci treba vođstvo i pomoć, naravno, ali nisu mala čudovišta koja treba ukrotiti i držati k nozi. Imaju kapacitet da budu saosećajna ili agresivna, ljubazna ili sebična, da sarađuju ili da se nadmeću. Mnogo zavisi od toga kako su odgajani – uključujući, između ostalog, da li su se osećala bezuslovno voljenom. A kada mala deca pobesne, ili odbijaju da uđu u kadu iako su obećala, treba uzeti u obzir njihov uzrast – tačnije, nemogućnost da razumeju uzrok nemira, nemogućnost da izraze svoja osećanja na odgovarajući način, da zapamte obećanja i da ih održe. Može se tvrditi i da je izbor između principa uslovnog i bezuslovnog roditeljstva izbor između radikalno različitih stavova o ljudskoj prirodi.

Ipak, postoji još jedan par pretpostavki koje treba razotkriti. Naše društvo nas uči da dobre stvari uvek moraju da se zarade, nikako da se poklone. Osim toga, mnogi ljudi se naljute na samu naznaku kršenja ovog principa. Uočite, na primer, neprijateljstvo koje mnogi osećaju prema socijalnoj pomoći i onima koji od nje zavise. Ili nekontrolisanu zloupotrebu sistema vrednovanja na radnom mestu.